

УДК 657.432

**МОДИФІКАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ**

**Шурпенкова Руслана Казимирівна, к.е.н., доцент,
Університет банківської справи**

Ruslana Shurpenkova, PhD, Banking University, ruslana.shurpenkova@gmail.com

Анотація. В статті розглянуто сутність дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі бухгалтерського обліку.

Розглянуто та порівняно особливості обліку дебіторської заборгованості за допомогою П(С)БО та МСФЗ. Проаналізовано загальні риси та суттєві відмінності обліку дебіторської заборгованості.

Ключові слова: бухгалтерський облік, дебіторська заборгованість, підприємство, міжнародні стандарти, звітність.

Постійне реформування системи бухгалтерського обліку в Україні викликане прагненням країни залучитися до світового економічного простору. Проблема впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) постійно стикається з відсутністю фінансування для залучення міжнародних аудиторських компаній або навчання власних бухгалтерів. Але сучасні ринкові умови вимагають від держави та власників підприємств знаходити можливості для їх застосування.

Основна причина виникнення кризових явищ на підприємстві полягає в різкому збільшенні дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах на підприємстві на тлі скорочення матеріальних запасів, зменшення обсягів виробництва продукції, надання послуг. Ефективність роботи підприємства безпосередньо залежить від наявності вільних обігових коштів, які повинні підтримувати його поточну діяльність. З метою забезпечення зростання прибутку суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації (надання послуг), що у свою чергу призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості. Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба в управлінні нею.

У розробку питань теорії та методології обліку дебіторської заборгованості вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: Ф. Ф. Бутинець, Г. Г. Кірейцев, М. М. Коцупатрий, О. М. Петрук та інші; зарубіжні дослідники: І. А. Бланк, Я. В. Соколов, Ж. Рішар, Е. С. Хендріксен.

Проблема обліку дебіторської заборгованості загострюється на підприємстві з кожним роком. На даний час питання обліку дебіторської заборгованості, за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО) та міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), знаходяться на постійному контролі, адже досить часто переглядають регламентуючі документи, нормативні акти, розробляють шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості, організацію та методику розрахунків з дебіторами. Тому, корисним буде проаналізувати П(С)БО та МСФЗ, які регламентують облік дебіторської заборгованості і знайти шляхи вирішення проблеми.

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним стандартам [1]. Але, якщо П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» чітко визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності, то на відміну від національних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО), міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) не передбачено окремого стандарту для обліку дебіторської заборгованості. Принципи обліку такої заборгованості можна знайти в різних стандартах:

- МСБО 1 «Подання фінансової звітності» – відображення дебіторської заборгованості у звітності,

- МСБО 16 «Основні засоби» та МСБО 18 «Дохід» – визнання короткострокової дебіторської заборгованості без оголошеної ставки відсотка, дисконтування майбутніх грошових надходжень і застосування ефективної ставки відсотка при оцінці довгострокової торговельної дебіторської заборгованості,
- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання й оцінка»,
- МСФЗ 39 «Фінансові інструменти» – визнання та облік дебіторської заборгованості як фінансового інструменту і припинення її визнання активом;
- МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» – вимоги до розкриття у звітності інформації про дебіторську заборгованість.

Вітчизняний та іноземний досвід, практика обліку дебіторської заборгованості свідчать про те, що між П(С)БО та МСБО(МСФЗ) існують відмінності (табл.1).

Проаналізувавши таблицю можна зробити висновки, що у вітчизняній та іноземній практиці обліку та визнання дебіторської заборгованості є як спільні риси, так і відмінні. Спільним і не менш важливим моментом є те, що поділ дебіторської заборгованості відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку здійснюється на довгострокову та поточну. До речі, в деяких країнах, наприклад, ОАЕ, довгострокова заборгованість ще має поділ на середньострокову та довгострокову. Згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визнана її сума [2, с. 197 – 201].

Відповідно до МСФЗ 39 підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли вона стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності. Також відмінним між вітчизняними та зарубіжними вимогами щодо здійснення обліку, оцінки та відображенні дебіторської заборгованості в фінансовій звітності є її оцінка: за П(С)БО дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю (або чистою вартістю реалізації відповідно), а МСФЗ – за справедливою вартістю.

Таблиця 1. – Відмінність визначення та обліку дебіторської заборгованості

Критерій	Відповідно до П(С)БО	Відповідно до МСБО (МСФЗ)
Класифікація дебіторської заборгованості	1. Довгострокова. 2. Поточна, у т. ч.: – за товари, роботи, послуги; – за розрахунками з бюджетом, – за виданими авансами, – за нарахованими доходами, – за внутрішніми розрахунками; – інша дебіторська заборгованість [п. 4 П(С)БО 10].	1. Непоточна (довгострокова) 2. Поточна. Дебіторська заборгованість також ділиться на два види – торговельна, – інша [§ 54 МСБО1].
Відображення в балансі	Поточна дебіторська заборгованість, що є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості), включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації, яка дорівнює первісній вартості за вирахуванням суми резерву сумнівних боргів. Довгострокова дебіторська заборгованість, що підлягає погашенню протя-	Торговельна дебіторська заборгованість відображається у звітності за чистою вартістю реалізації без зазначення первісної вартості та суми резерву сумнівних боргів. Така оцінка не є згортанням [§ 33 МСБО 1].

	гом 12 місяців із дати балансу, відображається на ту ж дату у складі поточної. А та, на яку нараховуються відсотки, відображається за теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення [п. 12 П(С)БО 10].	
Визнання та оцінка	Поточна заборгованість визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації та оцінюється за первісною вартістю. При наданні відстрочення платежу з утворенням різниці між справедливою вартістю і номінальною сумою майбутнього платежу різниця визнається доходом за нарахованими відсотками [п. 6 П(С)БО 10].	Оцінка здійснюється за справедливою вартістю. Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що є фінансовим інструментом згідно з МСБО 39, оцінюється за амортизованою собівартістю за допомогою методу ефективного відсотка [§ 46 МСБО 39].
Припинення визнання (списання з балансу)	Дебіторську заборгованість, за якою пройшов термін позовної давності, інші борги, не реальні для стягнення, списують за рішенням керівника підприємства за рахунок резерву сумнівних боргів або на фінансові результати господарської діяльності.	Припинення визнання фінансового активу або його частини відбувається тоді, коли організація втрачає контроль над правами за договором (коли вказані права реалізуються, або підприємство відмовляється від своїх прав, або передає їх третій стороні).
Нарахування резерву сумнівних боргів	П(С)БО 10 класифікує дебіторську заборгованість як звичайну, сумнівну і безнадійну. Це П(С)БО містить порядок створення та обліку резерву сумнівних боргів [п.4, п.8-11 П(С)БО 10].	У МСБО та МСФЗ немає такої класифікації дебіторської заборгованості.

Джерело: Складено автором

В США компанії при списанні дебіторської заборгованості за рахунками можуть передавати свою дебіторську заборгованість третій особі, «ліквідувавши» її таким чином та отримавши певну суму грошей. Так, якщо здійснюється передача дебіторської заборгованості за рахунками під заставу, то власник дебіторської заборгованості позичає гроші кредитора, виписуючи звичайний вексель та передаючи під заставу дебіторську заборгованість в якості забезпечення. Якщо він не зможе оплатити вексель до зазначеної дати, то до кредитора переходить право конвертації відданої під заставу дебіторської заборгованості в гроші.

В зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється та відображається в звітності за чистою вартістю реалізації. Чиста вартість в США обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за вирахуванням знижки та безнадійної дебіторської заборгованості. За кордоном існує проблема визнання дебіторської заборгованості за рахунками. Оскільки вона обумовлена існуванням знижок, які розділені на дві групи (табл. 2).

Таблиця 2. – Види знижок в іноземному обліку

Назва	Характеристика
Торгівельна знижка	Процентні знижки від базисної ціни. При розпродажі, для постійних клієнтів, які не викликають облікових проблем.
Знижка за сплату в терміни	Процентні знижки, що надаються в залежності від терміну сплати. Проблемність обліку в тому, що не ясно отримає покупець знижку чи ні, до того моменту, поки він не сплатить за товар. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну.

Джерело: Складено автором

Знижка за оплату в термін створює проблему визнання дебіторської заборгованості. В зарубіжній практиці, переважно в системі загальних принципів бухгалтерського обліку Сполучених Штатів Америки, існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку:

1) Валовий метод. Найбільш широко використовується на практиці. Суть цього методу полягає в тому, що сума продаж та дебіторська заборгованість записується на загальну валову, без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли здійснюється оплата протягом періоду дії знижки. Для їх запису використовується контррахунок до рахунку «Продаж», який в кінці року відображається в «Звіті про прибутки та збитки» як коригувальна стаття до загальної величини виручки від продаж. Іншою коригувальною статтею є рахунок «Повернення товарів та знижки», який також має дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернених товарів або інших наданих знижок.

2) Чистий метод. При використанні цього методу знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф», який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше періоду дії знижки [3].

В Італії дозволено щорічно відносити на резерв сумнівних боргів 0,5 % загального обсягу дебіторської заборгованості, а коли обсяг резерву дорівнює 5 %, подальше його збільшення забороняється.

В Естонії сума сумнівного боргу списується на витрати незалежно від того, застосовані до неї заходи щодо стягнення чи ні. Відмінністю естонського обліку від українського є те, що безнадійна дебіторська заборгованість, яка раніше була чи не була переведена у витрати, списується з балансу без відображення суми безнадійного боргу на позабалансовому рахунку.

Застосування існуючого досвіду і досвіду МСФЗ дозволить нам розкрити облікову інформацію для ефективного управління господарською діяльністю підприємств, для ефективного управління дебіторською заборгованістю, що забезпечить в державі належне функціонування бізнесу та підприємництва з урахуванням національного законодавства.

Наявність простроченої, особливо безнадійної заборгованості, що віднесена до резерву сумнівних боргів, як і необґрунтоване зростання дебіторської заборгованості в цілому негативно впливає на фінансовий стан підприємства, а іноді призводить до банкрутства [4, с. 76].

Щоб уникнути таких неприємностей, потрібно правильно здійснювати організацію обліку дебіторської заборгованості: своєчасно, повно, достовірно, безперервно відображати всі розрахункові операції, які були здійснені підприємством; проводити оброблення даних за допомогою встановлених процедур, прийомів і способів; здійснювати складання на основі масиву оброблених даних фінансову звітність та подавати її зацікавленим користувачам. А також визначати резерви, які спрямовані на ліквідацію не виправданої заборгованості, тобто такої, що виникла в результаті порушення розрахункової й фінансової дисципліни, виникнення нестач і розкрадань, й зниження її росту [4, с. 168-171].

В умовах модифікації обліку необхідна гармонізація національних стандартів бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародної облікової практики.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та звітність в Україні Редакція від 16.11.2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

2. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств: Галицький економічний вісник. – 2010. № 3. – С. 197 – 201. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/accounting-and-auditing-411/10965-411-0058>.

3. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент. Київ: Ніка-Центр Ельга, 2004. – 656 с.

4. Шурпенкова Р.К. Економічний аналіз. Практикум : Навч. посібник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006.- 254 с.

5. Шурпенкова Р.К. Проблеми визнання, оцінки та списання дебіторської заборгованості у вітчизняному та зарубіжному обліку. Вісник Університету банківської справи Національного банку України . Сучасна наукова економічна думка. – 2008, № 1. – с. 168-171.